

העגלה החולה

כשהרוב היהודי בארץ עמד בסכנה, דוד בן-גוריון החליט לעשות מעשה והכריז על פרס מיוחד בן מאה לירות לכל אישה שתלד מספר דו־ספרתי של ילדים. זינוק בפרייון לא נרשם בעקבות היוזמה, אבל היא הצליחה לעורר גל האשמות בדבר גזענות, אפליה, הנצחת העוני ופגיעה בנשים. יותר משישים שנה אחרי ביטול המענק, הוויכוח הישראלי על החיבור בין כסף לילודה עדיין לא הסתיים

.....

← יעל (פרוינד) אברהם

מִן קֶצֶר לִפְנֵי חֵג הַחַיִּיטוֹת שֶׁל שָׁנַת 1955, כִּשְׁמִשׁ אֲבִיבִית וְזוּחָה עַל מַעֲבַרַת הַרְצֵלִיָּה, נוֹלֵד בְּשַׁעַה טוֹבָה בֶּן זָכֵר לֵאחֹד מִתּוֹשְׁבֵי־הַיָּבֵשׁ, שִׁמְחָתוֹ שֶׁל הָאֵב לֹא יִדְעָה גְּבוּלוֹת – וְלֹא רַק בּוֹכוֹת הַצִּטְרָפוֹתָיו שֶׁל הָרֶךְ הַנּוֹלֵד לִמְנִיין הַיְּלָדִים. הִיָּה זֶה הַיֵּלֶד הָעִשְׂרִי בִּמְשַׁפָּחָה, וְהָאֵב הַמְּאֻשֶּׁר צִיֵּפָה לִקְבֵּל לִרְגֵל הַמְּאוּרָע 100 לִיְדוּת

יִשְׂרָאֵלִיּוֹת, סָכּוּם נָאֵה לְכָל הַדַּעוּת. מִדֵּי יוֹם נִרְאוּ עַל דְּפֵי הָעִיִּתוֹנִים מִשְׁפָּחוֹת מַחוּיְכוֹת, מִצּוֹלְמוֹת לְצֵד הַצֶּק הַמִּתְקָא "פֶּרֶס הַיְּלֹדָה", שִׁכְמוֹ הָרַחֵיב עוֹד אֶת הַחִיּוֹן. עַל כֵּן הַחֵלִיט הָהֶרְצֵלִיאַנִי לְהוֹמִין לְבֵרִית הַמִּילָה, לְצֵד כָּל כְּבֹדִיו הַמְּקוֹם, גַּם אֶת שֵׁר הַבִּיטָחוֹן דָּאוּ – דּוֹד בְּיָגוּרִיוֹן כְּכַבְּרוֹ וּבַעֲצָמוֹ. הִרִי הוּא זֶה שְׁבַעַת כְּחוֹנָתוֹ כִּרְאֵשׁ מִמְּשַׁלָּה יוֹם אֶת מִתֵּן הַפֶּרֶס, וְגַם אִם יִיבָצֵר מִמֶּנּוּ לְהִשְׁתַּחֲף בַּחֲגִיגָה, לַפָּחוֹת יִרְדַּע עַד כִּמָּה מוֹעֵדָךְ פּוֹעֵלֹ.

הַיּוֹם הַגָּדוֹל הַגִּיעַ. רֹאשׁ הַמּוֹעֵצָה הוֹרֵב הַמְּקוּמִי הִגִּיעוּ, מִצּוֹרִידִים בְּצֵלֶם שִׁינָצִיחַ אֶת הַמְּאוּרָע. הִקְהֵל הַתֵּאֲסָף, וַיִּיקְרָא שְׁמוּ בִּישְׂרָאֵל, טַעֲדַרַת מִצּוּחוֹ נָאֵה, תָּם הַטָּסָם. חֶלֶף שְׁבוּעַ, חֶלֶף עוֹד שְׁבוּעַ, וְהַתְּשׁוּרָה הַמִּיּוֹחֶלֶת בּוֹשֶׁשֶׁה לְבּוֹא. יוֹם אַחֵר הִגִּיעָה לַמַּעֲבָרָה, בְּדוֹאֵר רִשׁוֹם, מַעֲטָפָה שִׁמְנָה הַמְּמוּעָנֶת לֵאבֹם. הַיֵּישׁ שׁוֹחֵד אֲנֹחֵר רוּחוֹהָ וּפְתָח אֶת הַמַּעֲטָפָה כִּדִּי לַחֲלוֹת בַּמַּחֲאָה הַמִּיּוֹחֶלֶת, אֲבָל בַּמְּקוּמָה זִיכְרָה בַּפְּנִים מִכְתָּב מְנוּמָק שֶׁהִסְבִּיד לוֹ מְדוּעַ אֵינּוּ זִכָּאִי לַפֶּרֶס: עֲשֵׂרִית יְלָדָיו לֹא יֵצְאוּ מִרְחֵמָה שֶׁל אוֹתָהּ אִישָׁה – חֶלְקָם נוֹלְדוּ לוֹ מִגִּישׁוּאִין שְׁנִיִּים – וְלִכֵּן הוּא לֹא עוֹמֵד בְּקִרְיָטְרִיוֹנִים. עֲצָב יוֹד עַל מַעֲבַרַת הַרְצֵלִיָּה. כִּדִּי לִנְחֵם אֶת הָאֵב הַחֵלִיט רֹאשׁ הַמּוֹעֵצָה לְשַׁלּוֹחַ לוֹ אֶת צִילּוֹמֵי הָאִירּוֹעַ, שִׁמְחָה נִיבְטִים הוּא וּפְמַלִּיתוֹ, הֶרֶב וּפְמַלִּיתוֹ וּמְדֵי פֶעֶם, מִרְחוּקָה, גַּם מִי מִנְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה שֶׁנִּכְנַס לַפֶּרִים. "אֲמַנִּם" חֲשׁוֹב מֵאֵד "שִׁתְמוּנָתָם שֶׁל רֹאשׁ הַמּוֹעֵצָה הוֹרֵב הַמְּקוּמִי "פִּאֵרוֹ אֶת בֵּיתוֹ שֶׁל הָרֶךְ הַנּוֹלֵד", נִכְתָּב בִּ"עַל הַמִּשְׁמֶר" 5 בִּסְבָּאֶרִיל 1955, "אוֹלָם שִׁמְשַׁפָּה וְזוֹ שִׁמְפִּרְגִּסָּה עוֹבֵר בַּעֲבֹדַת רַחֵק הִיָּה מְדַרְפֵּי שִׁבְמִקּוֹם הַתְּמוּנּוֹת יִקְבֵּל הָעֲנָקָה כִּסְפִּית לַחֵג הַפֶּסַח (...) גַּם אִם סִיּוֹעַ זֶה סוּטָה כִּלְשׁוֹה מַחֻקֶּת פֶּרְסִי הַיְּלֹדָה".

סִיּוּרוֹ שֶׁל הַמַּעֲנֵק הַמְּבֻקֵּשׁ מִתְחַלֵּל כִּמָּה שָׁנִים קוֹדֵם, בִּי 11 כִּסְטֶמֶכֶר שֶׁל שָׁנַת 1949. בַּעִיִּתוֹן "קוֹל הָעַם" הוֹפִיעָה אוֹ מוֹדַעָה חֲשׁוּבָה מְאוּד עֲבוֹד מְדִינָה צַעִירָה הַנִּלְחַמַת עַל חַיִּיהָ: "מִשְׁרֵד רֹאשׁ הַמִּמְשַׁלָּה מְדַרְעַ בּוֹה שֶׁכָּל אֵם בִּישְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִלְדָה וְגִידְלָה עֲשֵׂרָה יְלָדִים אוֹ יוֹתֵר, רִשְׁאִית לִקְבֵּל הָעֲנָקָה חֲר־פַּעֲמִית בֶּסֶךְ 100 ל"י". עַל הַהוֹרִים הִיָּה לְמֵלֵא טוֹפֵס מִסּוֹדֵר הַמוֹכִיֵּחַ שֶׁהָם אֲכָן הִכְרָאוּ לַעֲוִלָם מִסְפֵּר דִּרְס־פִּתְרֵי שֶׁל יְלָדִים, וְאֵם נִמְצָא וְזָאִים, נִמְסֵר לִידֵיהֶם הַסָּכּוֹם הַנ"ל. יוֹד אִיתוֹ קִיבְלוֹ בְּנֵי הוּוג גַּם מִכְתָּב מִרְגֵּשׁ בַּחֲתִימָתוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַמִּמְשַׁלָּה – תַּחֲלִילָה הִיָּה זֶה בְּיָגוּרִיוֹן, אַחֵר כֶּךְ מִשֵּׁשׁ שָׁרַת – וְבוֹ נִאֲמָר: "מִמְשַׁלֵּת יִשְׂרָאֵל שְׁלוֹחַת לֶךְ בּוֹאֵת מִמַּחֲאָה עַל סָכּוֹם שֶׁל מָאָה לִיְדוּת, לֵאדוֹת הוֹקְרָה וְעִידוֹד לֵאֵם בִּישְׂרָאֵל שִׁילְדָה וְגִידְלָה עֲשֵׂרָה יְלָדִים. יְהִי רַצּוֹן וְתוֹכִי לְגִדְלָם לְתוֹרָה, לַעֲבֹדָה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים לְמַעַן הַמוֹלֶדֶת וְהָאוּמָה, וְתַחֲזָקָנָה יִדִּירִי".

כִּכֵּר 24 בִּאֻקְטוֹבֵר 49, שְׁבוּעוֹת אַחֲרִים אַחֲרֵי פֶרֶסוֹם הַמוֹדַע הַדִּרְטִיטִי, דִּירוּחַ עִיִּתוֹן "חֲרוֹת" כִּי פֶרֶס הַיְּלֹדָה הוֹעֵקֵם בַּעִיר הַקּוֹדֶשׁ לְתַשַׁע נְשִׁים מְקוּמִיּוֹת: מִשֵּׁשׁ מִתֵּן אֲמֹחוֹת לַעֲשֵׂרָה

בְּדוֹאִי אַחַד, אֲב לְשַׁבַּעָה, בִּיקֵּשׁ לִקְבֵּל אֶת הַפֶּרֶס "עַל הַחֲשָׁבוֹן", עֲשִׂירִיָּיָה. כּוֹתֶרֶת אַחֲרַת סִיפְרָה עַל אֲב לַעֲשֵׂרָה שְׁחִיכָה לַמַּעֲנֵק בִּמְשַׁךְ שָׁנָה וָאִרְבַּעַה חוֹדָשִׁים, וְטַעַן לְסַחֲבָתוֹ. עִיִּתוֹן הָאֶרֶץ דִּירוּחַ עַל עוֹלָה חֲדָשׁ מִתִּימָן, תּוֹשֵׁב רֹאש־הָעֵין, שִׁשְׁמַע כִּי בִאִילַת עוֹמֵד גּוֹבָה הַפֶּרֶס עַל אֶלֶף חֲסִידוֹת לִירוּת, וְהַחֲלִיט לֵאֲלֹתֶר אֶת מִשְׁפָּחָתוֹ

יְלָדִים, שְׁלוֹשׁ הֵן אֲמֹחוֹת לֵאחֹדֶר

עֶשֶׂר, וְהָאֲחֻרָנָה הִבְיָאָה לַעֲוִלָם לֹא פָחוֹת מִשְׁלוֹש־עֶשֶׂר צֶאֱצִאִים. תְּמוּנּוֹתֵיהֶן שֶׁל הוּוֹכּוֹת לֹא הוֹפִיעוּ, וְגַם לֹא פֶרְטִים מוֹחִיָּים: "הַנְּשִׁים בִּיקֵּשׁוּ לֹא לַפֶּרֶסֶם אֶת שְׁמוֹתֵיהֶן בַּעִיִּתוֹנוֹת מַחֲשֵׁשׁ עֵין רַעִי", נִכְתָּב שֵׁם. סוֹפֵר הָעִיִּתוֹן עֲרֹכֵן כִּי הוֹגֵשׁוּ עוֹד 190 בַּקִּשּׁוֹת לִקְבֵּלַת הַפֶּרֶס. בִּינְתִיִּים טָקֶס דּוֹמָה נַעֲרֵךְ גַּם בִּמְשִׁרֵד הַמְּמוֹנָה עַל מַחוֹז חִיפָה, וְגַם הוּא סוֹקֵר בַּעִיִּתוֹן: "הַנְּשִׁים הִגִּיעוּ מִתְחַשְׁטוֹת בְּכַגְרִי חָג וָאֲחַת מִתֵּן אֶף אִמְרָה בַּחֲתִּרְגִּשׁוֹת: 'לֹא עַל מָאָה הִל"י' אֲנִי שִׁמְחָחוֹת, אֲלֹא עַל הָעִידוֹד שִׁמְגִישָׁה לִנּוֹ מְדִינַת יִשְׂרָאֵל. בְּנִים יִלְדֵנוּ כִּדִּי שִׁיחִיו לַעֲמֵנוּ בְּנֵי חִיל".

הַפֶּרֶסִים חוֹלְקִין בַּהֲמוֹנֵיהֶם בִּמְשִׁרְדֵי הַמְּמוֹנִים הַמְּקוּמִיִּים בְּרַחְבֵּי הָאֶרֶץ, אַחֲרִים מִתֵּם אִפִּילוֹ הוֹעֲנֵקוֹן מִיְדִיו שֶׁל בְּיָגוּרִיוֹן, שְׁבִילָה בְּבִרְיִתוֹת וּבִסְעָדוֹת מִצּוּחוֹ לֹא פָחוֹת מֵאֻשֶׁר בְּדִירוּנִיָּה שֶׁל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל הַטְרִיָּיָה. הָאוּמָה כִּמוֹ קִיבְלָה וְזִיקַת עִידוֹד לְהַבְאֵת יְלָדִים לַעֲוִלָם, הַטְפָּסִים נַעֲרָמוּ, וּד"ר עֶקִיבָא יוֹאֵל, מוֹמַחֵה לַעֲנִינֵי פִרְיוֹן, אֶף הִקְרִישׁ לְרֹאשׁ הַמִּמְשַׁלָּה אֶת הַסִּפֵּר "חֲקִירוֹת הוֹרֵעַ הָאֲנוּשִׁי" כְּהוֹקְרָה עַל הַמַּפְעַל. נִרְאָה הִיָּה שֶׁרֵבֵר לֹא יַעֲרִיב עַל הַשְׁמָחָה, כִּי מֵה בֶּסֶךְ הַכּוֹל רַצָּה בְּיָגוּרִיוֹן, אֵם לֹא לְטַחֵף עַל כִּתְפֵי הָאֲמֹחוֹת שִׁחַתְגִּיטִּסוּ לַמֵּאֲבָק בְּאִיּוֹם הַרְמוֹגִרָפִי?

וּבִכָּל זֹאת, "חֻקֶּת פֶּרְסִי הַיְּלֹדָה" הוֹלִידָה בַּעִיִּתוֹ וְטַעֲנוֹת, לֹא פָחוֹת מִיְלָדִים חֲרִישִׁים. בְּדוֹאִי אַחֵר, אֲב לְשַׁבַּעָה – דּוּחַ בִּאֲחֵר הָעִיִּתוֹנִים – בִּיקֵּשׁ

לִקְבֵּל אֶת הַפֶּרֶס "עַל הַחֲשָׁבוֹן", תוֹךְ הַבְּטָחָה שִׁבְיָא לַעֲוִלָם עֲשִׂירִיָּה כִּמְתַבְקֶשׁ. כּוֹתֶרֶת אַחֲרַת סִיפְרָה עַל אֲב לַעֲשֵׂרָה שְׁחִיכָה לַמַּעֲנֵק בִּמְשַׁךְ שָׁנָה וָאִרְבַּעָה חוֹדָשִׁים, וְטַעַן לְסַחֲבָתוֹ. עוֹד רוּחַ כִּי הִשֵּׁר יִשְׂרָאֵל רּוֹקֵק מִבְּקֵשׁ לְהַקְל עַל הָאֲמֹחוֹת הַמוֹתְשׁוֹת וְלֵאשֶׁר מַעֲנֵק עַל שְׁבַעָה יְלָדִים – הַצָּעָה שֶׁנִּפְלָה בִּשְׁל סַכְסוֹכִים קוּאִלְצִיוֹנִיִּים. עִיִּתוֹן הָאֶרֶץ סִיפֵר עַל עוֹלָה חֲדָשׁ מִתִּימָן, תּוֹשֵׁב רֹאש־הָעֵין, שִׁשְׁמַע כִּי בִאִילַת עוֹמֵד גּוֹבָה הַפֶּרֶס עַל אֶלֶף לִירוּת, וְהַחֲלִיט לַהֲעִתִּיק לֵאֲלֹתֶר אֶת מִגּוּרֵי מִשְׁפָּחָתוֹ לִיִּישׁוֹב הַדְּרוּמִי הַקָּטָן. הוּא פָנָה לַפִּקִּידִי הַסּוֹכְנוֹת כִּנְהוּג, עֲרֹכֵן עַל הַמַּעֲבֵר הַצִּפּוֹי, וְנִשְׁלַח לְבִיתוֹ לַחֲכוֹת לְתַשׁוּבָה. אוֹתוֹ עוֹלָה חֲשֵׁשׁ מְאוּד שִׁאֲשַׁתוֹ תִּכְרַע לְלֹדֶת קוֹדֵם לַמַּעֲבֵר, וּבְנֵו הָעִשְׂרִי יִגְרוֹם לוֹ כִּכֵּר עַם הַיּוּוֹלְדוֹ הַפֶּסֶד גְּרוֹל שֶׁל 900 לִיְדוּת. בְּצֵד לוֹ הוּא פָנָה לַמִּשְׁטָרָה וּבִיקֵּשׁ שִׁתַּעֲרֵב לַמַּעֲנֵן,

אֲבָל נַעֲנָה שְׁלֹא הִיָּא אַחֲרָאִית לַעֲנִיָּין. אוֹ אז "גִּלְגֵּל עֵינָיו כִּלְפֵי מַעֲלָה וָאֲמַר: נוֹ, תִּנְפַלֵּל לְרַחֲמָיו שֶׁנִּקְבַּל אֶת תַּחֲשׁוּבָה בּוֹמֵן", נִכְתָּב בַּעוֹקְצָנוֹת בִּשְׁנַת 1953.

אוֹתוֹתִיָּה שֶׁל סַעֲרָה אַחַת גְּדוֹלָה סָכִיב הַפֶּרֶס נִרְאָו כִּכֵּר בְּטָקֶס הַהוּא בַּחֲפִיָּה. אוֹרְחִים עֲרַבִים שִׁכְּחוּ נוֹ, וּכְכָל הַנִּרְאָה הִבִּינוּ לָמָּה הַתְּכוּחוֹן הַמְשׁוֹרֵר, תְּהוּ אֵם גַּם הֵם יוֹכְלוּ לִזְכוֹת בַּמַּעֲנֵק הַיְּלֹדָה. מִשְׁהוֹעֲלָתָה תַּתְּהִיָּה בְּצִבּוֹר הָרַחֵב, נִפְתַּח יוֹכּוֹחַ שׁוֹאֵץ סָכִיב הַשְׁאֵלָה אִיזוֹה עֲרֵךְ גּוֹבֵר – הָאֵם הַשְׁוֹיִין חֲשׁוֹב יוֹתֵר מִמְּטִרְת־הַעַל שֶׁל הַפֶּרֶס, שְׁהִיָּא הַגִּבְרַת הִרְבּוֹי הַטְּבַעִי בִּאֻכְלוֹסִיָּיָה הַיְּהוּדִית? בִּמְאֻמֵּר קֶצֶר בְּמִדּוֹר "בְּשׁוּלֵי דְבָרִים" שִׁהַתְּפִרֶסֶם בַּעִיִּתוֹן דְּבֵר, כְּתָב ת.ש. בְּרוּחַ יְמֵי הַפֶּסַח: "כָּל

הַבֵּן הַיְּלֹד הַיְּאוֹרָה תִּשְׁלִיכּוּהוּ", כֶּךְ צִיּוּה לַפְּנִים פֶּרַעָה מִלֵּךְ מִצְרִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְגַם עֲתָה בִּימֵינוּ חוֹלְמִים פֶּרַעָה וְחַבְרִיו לּוֹדוֹק אֶת כּוֹלְנו הַיְּאוֹרָה אוֹ חִימָה. וְהִנֵּה אֲנִי לַעֲמוֹת זֹאת מִתְּבַקֶּשִׁים לְתַת פֶּרֶס הַיְּלֹדָה לַעֲשֵׂרֶת בְּנֵי עֲרַבִיָּה פְּלוֹנִיָּת... אֲנִי בַּחֲחִלַט בַּעֲד שְׁוִיוֹן זְכוּיוֹת לְכָל אוֹרְחֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלֹא שְׁלֹא הִיָּה לִנּוֹ רוּשֶׁם כִּי הַפֶּרֶס נִקְבַּע סָתָם לְשֵׁם רִיבּוֹי אוֹכְלוֹסִין עַלִי אֲרַמּוֹת מִתּוֹךְ חִיבַת אָנוּשׁ בַּעֲלֵמָה. דּוּמָה כִּי בִּיסְרוֹ שֶׁל אוֹתוֹ פֶּרֶס הִיִּיתָה שְׁאִיפָה בְּרוּרָה לַעֲוֹדֵד אֶת הַיְּלֹדָה בְּאוּמָה אֲשֶׁר נִתְּנַסַּתָּה בְּשׁוּאָה אִיוִּמָה וּבּוֹוּזָה שֶׁל הַשְׁמָרַת שְׁלִישׁ מִמֶּנָּה. אֶת הַחֲחַל הַזֶּה שׁוֹאִפִים אֲנִי לְמַלֵּא".

כּוֹתֵב אַחֵר, שִׁכְכָּל הַנִּרְאָה לֹא הַתְּחַבֵּר לַמְּאֻמֵּר שֶׁל קוֹדֵמוֹ, נִטֵּל קוֹלְמוֹס הַמִּשְׁיָךְ בְּפוֹלְמוֹס: "ח.ש. יְדוּעַ כִּמְבִּיֵן לְרוּחַ הַמוֹדֵר. הוּא גַם יְדוּעַ כֵּאֲדֵם שִׁיכּוֹל לְהַשְׁלִים אֶת אִירוּחוֹ הַיּוֹמִית בְּלִי זִלְיַלַת עֲרַבִים.

וּפְתָאוֹם נִחְדַר עַל מָה? שְׁמָא יִיתֵן רֹאשׁ הַמִּמְשַׁלָּה פֶּרֶס לַעֲרַבִיָּה בַּעֲלַת עֲשֵׂרָה יְלָדִים: הָאֲמַנֵּם חוֹשֵׁב הוּא וּבְרַצִּינוֹת שִׁפְרֵם זֶה יִגְרוֹם לַמִּילּוֹי כִּלְשָׁהוּ שֶׁל חֵלֶל שֶׁשֶׁת הַמִּילִיוֹנִים?"

"כִּילִיוֹן שֶׁל הִיִּישׁוֹב"

אַחֲרֵי שִׁיג וְשִׁיחַ בַּחֲלוֹנוֹת הַגִּבּוֹחִים, וּמִתּוֹךְ רַצּוֹן לְהִיּוֹת רֹאשׁ מִמְשַׁלָּה שֶׁל כּוֹלֶם, הַחֲלִיט בֶּךְ גּוֹרִיוֹן כִּי אֲמֹחוֹת עֲרַבִּית יִקְבְּלוּ גַם הֵן אֶת הַמַּעֲנֵק. וּבַעוֹד אֲלֵה מִתְמַרְמְרִין וְאֵלָה מוֹחֲלִילִין אֶת הַצָּעֵר, כִּכֵּר עֲלָתָה תִּתְּנָגְדוֹת אַחֲרַת לַפֶּרֶס, מִכּוּיוֹן בִּלְתִּי צָפּוֹי. בִּשְׁיָחָה שְׁקִיִּים כְּתָב "עַל הַמִּשְׁמֶר" עַם "רּוֹפֵאִים מִמַּחֲחוֹת שׁוֹנִים בִּאֶרֶץ", בֵּין רִיוֹן עַל תְּמוֹנוֹת תִּינּוּקוֹת וּבֵין אוֹחוֹרוֹת מִפְּנֵי לִירוּת הַבֵּית וְאֵם שִׁמְסַכְנוֹת אֶת הַיִּילּוּדִים, דִּיבְרוֹ הַמִּרּוֹאִיִּינִים גַּם עַל פֶּרֶס הַיְּלֹדָה, אוֹ לִיתֵר דִּיוֹק נִגְדּוֹ. הַנִּימּוֹק הָעִיקְרִי שֶׁהַעֲלוֹ הִיָּה חוֹסֵר הִיכּוֹלַת שֶׁל הַמִּשְׁפָּחוֹת לְהַבְטִיחַ

צילום: דוד ארלן - נ"מ

"וְהִנֵּה אֲנִי מִתְּבַקֶּשִׁים לְתַת פֶּרֶס הַיְּלֹדָה לַעֲשֵׂרֶת בְּנֵי עֲרַבִיָּה פְּלוֹנִיָּת", נִכְתָּב בִּמְאֻמֵּר בַּעִיִּתוֹן דְּבֵר. "אֲנִי בַּחֲחִלַט בַּעֲד שְׁוִיוֹן זְכוּיוֹת לְכָל אֲזֻרְחֵי יִשְׂרָאֵל, אֲלֹא שְׁלֹא הִיָּה לִנּוֹ רוּשֶׁם כִּי הַפֶּרֶס נִקְבַּע סָתָם לְשֵׁם רִיבּוֹי אוֹכְלוֹסִין עַלִי אֲדַמּוֹת. דּוּמָה כִּי בִּיסוּדוֹ שֶׁל אוֹתוֹ פֶּרֶס הִיִּיתָה שְׁאִיפָה בְּרוּרָה לַעֲוֹדֵד אֶת הַיְּלֹדָה בְּאוּמָה אֲשֶׁר נִתְּנַסַּתָּה בְּשׁוּאָה אִיוִּמָה (...) אֶת הַחֲחַל הַזֶּה שׁוֹאִפִים אֲנִי לְמַלֵּא"

אֶת מִתֵּן הַפֶּרֶס, הוֹצִיעַ חֲלוּפָה: בַּמְּקוֹם מַעֲנֵק כִּסְפִּי, לֵאפֹשֶׁר לְכָל אִישָׁה זֹרָה לְלֹדֶת בְּבֵית הַחוּלִים לְלֹא עֲלוֹת – בְּנִיגוֹד לָמָּה שְׁהִיָּה מְקוּבֵּל עַד אז – וּלְסַכֵּסֵר אֶת אֲבָקָת הַחֲלָב לַמִּשְׁפָּחוֹת בְּרוּכוֹת יְלָדִים. "אִין זֶוּ בַּעִיָּה רִפּוּאִית הַנִּיתַנַת לַפְתָּרוֹן בְּדֶרֶךְ שֶׁל עֲצָה וְתוֹרָמָה, אֲלֹא בַּעִיָּה צִיבּוֹרִית וּמְדִינִית, הַדּוֹרֶשֶׁת פַּעּוֹלָה מַהִירָה לְהַצֵּלַת יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעַב וּמִנְּוִיוו", חֲתָם.

לְנוֹכַח הַבִּיקּוֹרַת וְהַקְרִיאוֹת לְכַטֵּל אֶת הַפֶּרֶס, טַעַן בְּיָגוּרִיוֹן שְׁלֹא מְדוּבֵר כָּלֵל בְּצַעֲד לַעֲדוֹד הַיְּלֹדָה, אֲלֹא בַּהֲבַעַת הוֹקְרָה. אֲבָל אִם רּ

”

פרופ' לילך רוננברג־פרידמן: "סקר שנערך בארץ בשנת 1944 והקיף למעלה מאלפיים נשים העלה שרק כ־15 אחוזים מהן היו אמהות ליותר משני ילדים. לעשרה אחוזים מהנסקרות לא היו ילדים כלל. מספר הילדים בקרב עדות המזרח היה בין ארבעה לחמישה, אבל זה לא הרגיע את הממסד. נראה שהמזרחים פוסעים בצעדי ענק בעקבות האשכנזים, ומספר הילדים אצלם הולך ופוחת"

ואטרטו העניין הדמוגרפי יסתר", אומרת רוננברג־פרידמן. "לכן נושא הילודה היה בשוליים, אבל כינתיים ברקע שיעור הפריור היהודי הצטמצם מאוד. הראגה הגדולה התעוררה בשלהי שנות השלושים, כשהעליות פחתו ובאירופה פרצה מלחמת העולם השנייה. בהמשך, כשנודע על השמדת יהודי אירופה, כל הקלפים נטרפו. היה ברור שהתגובה לכך צריכה להיות ילודה, אחרת אין ריבוי טבעי ואין רוב".

מה גרם לשיעורי הילודה הנמוכים?

"מאז ועד היום, הגורם המרכזי בה'א הידיעה שמשפיע על מספר הילדים במשפחה, הוא הגורם הכלכלי. בתקופת המנדט הייתה כאן חברה שהתארגנה בצורה וולונטרית תחת שלטון בריטי, ללא תנאים סוציאליים מסודרים: האכטלה גבוהה, אין קצבאות ביטוח לאומי, אין דמי לידה ואין חופשת לידה. אנשים היו תלויים למחיתם, אך ורק בעבודה השוטפת, ולא תמיד היה להם כסף כדי לספק אוכל לילדים. תוסיפי לזה מצוקת ריוח אריזה, מציאות של הגירה משטבעה לא מעודדת ילודה וחוסר רדאות ביטחונית. התחושה הייתה שתמיד היישוב לוט בערפל, וכשאין יציבות, הילודה פוחתת.

"נקודה מעניינת נוספת קשורה בהפלות המלאכותיות, שמילאו תפקיד משמעותי במיעוט הילודה היהודית בתקופת היישוב. עדויות של רופאים, עיתונאים ודמוגרפים מצביעות על שכוחות הרבה של ההפלות. למרות האיסור החוקי, הפלה מבחירה הייתה פרקטיקה מקובלת, בארץ ישראל כבעולם המערבי. היא הייתה נפוצה בקרב נערות במצוקה ואצל נשים נשואות, בעיר ובכפר, בשכבות המבוססות והעניות כאחת. הסיבות היו מגוונות: בלט במיוחד הגורם הכלכלי, אבל הפלות נבעו גם משינויים במעמד האישה, מהפגמת תפיסות מורדניות של משפחה, מהגירה ומתהליכי חילון, וגם מדאגות ביטחוניות".

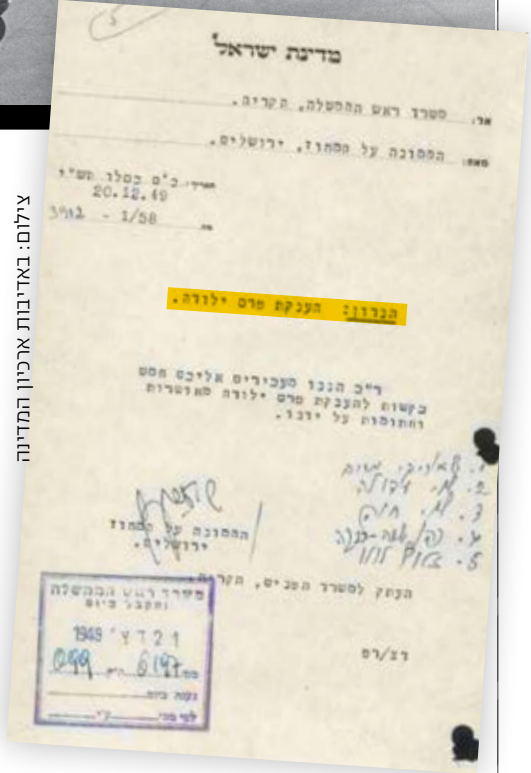
לתפוס את הילדים ולברוח

הילודה ביישוב העברי ובראשית ימי המדינה עומתת במרכז רבים ממחקריה של פרופ' רוננברג־פרידמן, ובקרב ריאה אור ספרה "ציונות מבטן ומלידה" (הוצאת מכון בן־גוריון לחקר ישראל והציונות), שמתמקד גם הוא בנושא הזה. בשיחתנו אנתנו מדברות על נתונים דמוגרפיים, על גורל היישוב היהודי ערב הקמת המדינה (קצת למעלה מ־600 אלף איש) ועל גורל האוכלוסייה הערבית (למעלה מ־1.2 מיליון). "אבל בסופו של דבר המספרים המדויקים פחות חשובים", אומרת רוננברג־פרידמן, "מה שחשוב הוא שהאיפה

כשנודע על השמדת היהודים באירופה, היה ברור שהתגובה צריכה להיות ילודה. תינוקות שנולדו בבית החולים רוטשילד בחיפה

צילום: משה פרידמן - לע"מ

למען המולדת, עשרה בנים ללדת. 5 בקשות מאושרות "פרט ילודה"

צילום: באריות אבינו המדינה

צילום: זחלון זלנר - לע"מ

תינוקות שנולדו במחנה המעבר בקריית־שמואל

צילום: לע"מ

צילום: זחלון זלנר - לע"מ

התקשתה ליישם זאת בשל מיעוט משאבים. לפיכך נאלצה להשליך את כל יהבה על תעמולה למען נחיצות ההולדה – תעמולה שבסופי של דבר לא הניבה תוצאות.

התנהלותם של קברניטי היישוב, אומרת רוננברג־פרידמן, הייתה רוויית סתירות פנימיות. "מצד אחד הם שאפו לרוב יהודי, מה שחייב ילודה גבוהה, ומצד שני רצו ליצור חברה מודרנית – בעור משפחה מרובת ילדים נתפסה כפרימיטיבית. האיפה לא הייתה ל'פריון בלתי מרוסן', אלא ליצירת נורמה של ארבעה ילדים למשפחה. לאור זאת היה צורך במהלך כפול, 'עידוד ילודה לצד הגבלתה. פרויקט נוסף הוא שההנהגה ביקשה לעודד ילודה אשכנזית, ולהוביל תכנון משפחה וצמצום ילודה בקרב המזרחים. לפיכך היא דיברה בשני קולות במקביל".

הירידה בשיעור הילודה נמשכה גם בשנות החמישים, אלא שאז הגיעו גלי עלייה גדולים שהכפילו את מספר היהודים בארץ. "המשפחות רבות שהגיעו לכאן, וחלקן היו מרובות ילדים, 'הסור' את מיעוט הילודה. מעניין שדווקא בראשית שנות השישים, בדיוק כשהגלולה למניעת היריון נכנסה לשימוש, אנתנו רואים עלייה בילודה במדינת ישראל. היום שיעור הילודה כאן הוא הגבוה ביותר בעולם המערבי. זה קשור לשיפור בתחושת הביטחון – גם הכלכלי וגם הפיזי. הרבר ניכר במיוחד אחרי מלחמת ששת הימים, או שיעור הילודה הלך וגדל".

בשורה התחתונה, פרס הילודה ופעולות 'הוועדה לבקעות הילודה' השפיעו פחות ממצייאות החיים.

"עם כל הכבוד לצו הלאומי ואפילו לצו הדתי, זוגות לא נותנים שייכנסו להם לרחם. לאנשים יש שיקולי הישרדות משלהם. ראינוני גיצולות שאור, והן סיפרו לי שזן מיהור אומנם להביא

כדי לבלום את הירידה בפריון הוקמה "הוועדה לבקעות הילודה". התוכנית שנקראה הייתה לעודד את הילודה באמצעות תמריצים כלכליים, אבל הוועדה התקשתה ליישם זאת בשל מיעוט משאבים. לפיכך נאלצה להשליך את כל יהבה על תעמולה למען נחיצות ההולדה – תעמולה שבסופו של דבר לא הניבה תוצאות

צילום: שלומי מורתי

פער בין האיפה הלאומית למציאות היומיומית. פרופ' לילך רוננברג־פרידמן

ילדים לעולם עם תום המלחמה, אך נטו ללדת רק ילד אחד או שניים. הנשים האלה הורו בכנות שהמחשבה הבסיסית שלהן הייתה 'קל יותר לברוח עם שניים מאשר עם שמונה'. עבור שורדות שואה, זה היה הלך רוח טבעי. גם כשאין כסף כדי לתת לילד פת לחם – זה יצר הישרדותי".

לזקן עצמו וליחסו אל סוגיית הילודה הקרישה רוננברג־פרידמן מאמר שהתפרסם בכתב־העת Middle Eastern Studies, תחת הכותרת "דור בן־גוריון ו'האיום הדמוגרפי': גישה רואליסטית לנטליות". "הילודה הייתה רכיב מרכזי בתפיסתו של בן־גוריון את האישה ואת תפקידה בחברה הלאומית", היא אומרת. "בשונה מגישות פמיניסטיות, הגורסות כי הילודה על היבטיה השונים היא מעניינה של האישה וקשורה בזכות האישה על גופה, בן־גוריון ראה באמהותה את תפקידה החשוב במאבק הלאומי, ורגל בהלאמת האמהות. את הילודה ראה כחלק מייעודה הלאומי של האישה. העצמת האמהות ניצבה למול תפיסתו את החברה החדשה כשוויונית מבחינה מגורית – גישה שהביאה למשל לדרישתו לקבוע חובת גיוס נשים לצה"ל. מולך כזה עשוי היה להסיט נשים מייעודן הלאומי, למשל בשל רחיותה של הקמת המשפחה".

ב־25 בינואר של שנת 1960 הופיעה בעיתון הצופה ידיעה תחת הכותרת הלקונית "בוטל פרס ילודה". בגוף הידיעה הוסבר שהמענק שייסד בן־גוריון לא יחולק עוד, "בהתחשב עם העובדה שבינתיים הונתג מענק לידה הניתן לכל יולדת, וגמלאות למשפחות מרובות ילדים החל מן הילד הרביעי למשפחה".

הוויכוחים לא תמו, הם רק החליפו נושא – בשלב הבא עלתה על הפרק סוגיית קצבאות הילדים. כשקוראים את שירי ההלל של בן־גוריון לאם היהודייה, אפשר רק לנחש מה הייתה עמדתו בדיון הציבורי של ימינו: "אין יצור חשוב, יקר ונעלה כילוד אנוש. הוא נזר הבריאה, הוא נצח האנושות, הוא עתיד האומה, והטבע גזר שרק האישה יכולה ללדת ילד. זוהי סגולת האם, ברכתה ויקרה. לכל אחד מאיתנו הייתה אם – וכל איש יודע שלא הייתה נפש יקרה, אדובה ונאמנה בחייו כמו האם. עלינו לתת כבוד ויקר לאמהות, ולהעמיד את האישה בתנאים הנוחים והרצויים ביותר כשעליה להיות לאם. עלינו להפחית במידת יכולתנו צער גידול בנים וכאבי־אמהות. לא רק הבן חייב בכבוד האם – אלא המדינה כולה, החברה כולה, חייבת בכבוד האמהות ובזכות האם. היש בחייה דבר נאצל וקדוש כאמהות? אין לעשות שום דבר העלול לפגוע באמהות, ויש לעשות כל המסייע לאמהות ומקל עליה". ■

לתגובות: dyokan@makorishon.co.il